

УДК 338.4:338.5:339

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ РИНОК М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ:
ЗМІНИ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ****Коваленко О. В.¹**, д.е.н., заст. зав. відділу,<https://orcid.org/0000-0001-8364-3316>¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-17-21>

Предмет дослідження – науково-теоретичні та практичні засади дослідження тенденцій та перспектив розвитку ринків харчової продукції в умовах сучасних викликів. **Мета** дослідження – оцінити і порівняти тенденції розвитку національного і глобального ринку м'ясо-молочної продукції в умовах пандемії Covid-19, зокрема щодо виробництва, споживання, зовнішньої торгівлі та динаміки цін, з'ясувати перспективи подальшого розвитку цього сегменту ринку. **Методологія**. Використано методи: теоретичного узагальнення – для оцінки тенденцій виробництва, споживання, зовнішньої торгівлі м'ясо-молочною продукцією та цін на неї; аналізу, синтезу – для оцінки динаміки обраних показників і формулювання висновків; порівняння – для дослідження особливостей виробництва, споживання, торгівлі, формування цін продукції та зіставлення аналітичних даних за країнами та регіонами; табличний і графічний – для візуалізації та оптимізації цифрових результатів дослідження. **Результати дослідження**. В статті представлено результати дослідження ринку м'ясо-молочної продукції на національному та глобальному рівні в умовах пандемії Covid-19. Розкрито відмінності в пропорціях виробництва та споживання м'ясної та молочної продукції в Україні та світі. Розглянуто наслідки процесу консолідації компаній в умовах глобалізації. Узагальнено причини зростання цін на вітчизняну продукцію. Визначено зміни обсягів та структури зовнішньої торгівлі за період пандемії. Окреслено можливості розвитку ринку м'ясо-молочної продукції в середньостроковій перспективі. **Сфера застосування результатів**. Результати досліджень мають науково-практичний характер і можуть бути використані науковцями у подальших дослідженнях щодо розвитку ринків продовольства. Вони можуть слугувати джерелом довідкової інформації й використані економістами, спеціалістами підприємств харчової та переробної промисловості, фахівцями профільних органів влади, науковими працівникам, викладачами, аспірантами і студентами вищих навчальних закладів.

Ключові слова: ринок, м'ясо-молочна продукція, пандемія Covid-19; тенденції, попит, споживання, виробництво, зовнішня торгівля, ціни

**NATIONAL AND GLOBAL MARKET OF MEAT AND DAIRY PRODUCTS:
CHANGES IN TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN A PANDEMIC**

Olha Kovalenko¹, D-r of Sciences, Economic, Deputy Head of Department
<https://orcid.org/0000-0001-8364-3316>

¹Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-17-21>

Subject of research is the scientific, theoretical and practical foundations for researching trends and prospects for the development of food markets in the face of modern challenges. **Purpose of the article** is to assess and compare the development trends of the national and global market for meat and dairy products in the context of the Covid-19 pandemic, in particular with respect to production, consumption, foreign trade and price dynamics, to find out the prospects for the further development of this market segment. **Methodology.** The methods were used: theoretical generalization - for assess trends in production, consumption, foreign trade in meat and dairy products and prices for it; analysis, synthesis - for assess the dynamics of the selected indicators and formulate conclusions; comparisons - for study the characteristics of production, consumption, trade, the formation of prices for products and the comparison of analytical data by countries and regions; tabular and graphical - for visualization and optimization of digital research results. **Results of the research.** The article presents the results of a study of the market for meat and dairy products at the national and global level in the context of the Covid-19 pandemic. The differences in the proportions of production and consumption of meat and dairy products in Ukraine and in the world are revealed. The consequences of the process of consolidation of companies in the context of globalization are considered. The reasons for the rise in prices for domestic products are summarized. Changes in the volume and structure of foreign trade during the period of the pandemic have been determined. The possibilities for the development of the market of meat and dairy products in the medium term have been determined. **Scope of the results.** The research results are of a scientific and practical nature and can be used by scientists in further research on the development of food markets. They can serve as a source of reference information and are used by economists, specialists from food and processing industries, specialists from specialized authorities, researchers, teachers, graduate students and students of higher educational institutions.

Keywords: market, meat and dairy products, Covid-19 pandemic; trends, demand, consumption, production, foreign trade, prices

Вступ. Стратегічними пріоритетами розвитку світової економіки на наступні десятиліття є Цілі сталого розвитку, згідно з якими необхідно подолати голод і забезпечити повноцінне харчування кожної особи. Згідно з актуальними оцінками, нині від голоду страждають близько 690 млн осіб, що становить 8,9% населення планети, причому за останній рік ця цифра збільшилася на 10 млн, а за п'ять років – майже на 60 млн. Аналогічна тенденція до зростання відзначається і за показником поширення гострої відсутності продовольчої безпеки, який також відображає масштаби голоду. Людство рухається вперед, проте світ не встигає досягти нульового голоду до 2030 року. Якщо тенденція останніх років не зміниться, то до 2030 року число голодуючих на планеті може перевищити 840 млн осіб. Крім того, пандемія COVID-19 може додати до загальної кількості тих, хто недоїдає в світі від 83 до 132 млн осіб [1].

М'ясо-молочна продукція, що надходить на ринок в результаті діяльності нових і все більш комплексних продовольчих виробничо-збутових ланцюгів, потужно впливає на здоров'я і благополуччя людини, в одних випадках забезпечуючи її найнеобхіднішими

поживними речовинами, а в інших – зумовлюючи проблеми, пов'язані з характером харчування (наприклад при надмірному споживанні м'яса). Тому в окремих, найбільш розвинених регіонах світу або серед певних груп населення, рівень споживання цієї продукції доцільно скорочувати, а в інших – підвищувати. Водночас поступальний процес реалізації права людей на повноцінне харчування залежить не тільки від глобальної наявності продовольства, а також від доступності до нього, ощадного використання та стабільності надходження, які в умовах соціальних конфліктів і екстремальних кліматичних явищ все частіше загрожують продовольчій безпеці. Крім того, нині найважливіше джерело невизначеності розвитку продовольчих ринків пов'язане з пандемією COVID-19, яка вже вплинула на споживання, виробництво, ціни і торгівлю.

Аналіз літературних джерел. Питання розвитку ринку м'ясо-молочної продукції висвітлювалися в працях відомих вітчизняних вчених Дейнеко Л.В. [2], Лупенка Ю.О. [3], Пугачова М.І. [3], Саблука П.Т. [4], Сичевського М.П. [2], Шпичака О.М. [5] та інших вчених. Моніторинг стану ринків та оновлення інформаційної системи цього напрямку діяльності постійно здійснюють вітчизняні і міжнародні профільні установи [6–8]. Проте нові виклики ринкового середовища (одним із непередбачуваних стала пандемія Covid-19), потребують узагальнення та оцінки тенденцій виробництва, споживання, торгівлі та динаміки цін цієї продукції на глобальному ринку й в Україні.

Мета дослідження – оцінити і порівняти тенденції розвитку національного і глобального ринку м'ясо-молочної продукції в умовах пандемії Covid-19, зокрема щодо виробництва, споживання, зовнішньої торгівлі та динаміки цін, з'ясувати перспективи подальшого розвитку цього сегменту ринку.

Результати дослідження. Світовий попит на харчові продукти оцінюється приблизно у 10 трлн дол. Найбільшими ринками продукції харчової та переробної промисловості є Північна Америка (США, Канада та Мексика), Європейський Союз та Азійсько-Тихоокеанський регіон (включно з Індією, Японією та Австралією). Кожен з цих ринків оцінюється приблизно у 1,9 трлн дол. США. Разом усі ці ринки забезпечують близько 60% світового попиту. Важливим ринком також є Китай, що оцінюється приблизно в 1 трлн дол. США і займає 10% світових продажів харчових продуктів [9].

Під впливом зростаючого попиту з 1961 по 2020 рік світове виробництво м'яса збільшилось в 4,7 раза – з 71 до 337 млн т; виробництво молока (за винятком вершкового масла) зросло в 2,6 раза – з 342 до 906 млн т [9–11]. Найбільшими виробниками м'яса і м'ясної продукції як і раніше залишаються Китай, ЄС, США, Бразилія, які охоплюють понад 60% світового ринку м'ясопродуктів. В ринковому сегменті молока найпотужніші підприємства-виробники розміщені в Індії, ЄС, США. Обсяг виробленого ними молока займає понад 52% у світовому виробництві.

В структурі світового виробництва м'ясопродуктів частка України у 2020 році становила 0,74% (2478 тис. т у ваговому еквіваленті м'яса), молока – 1,0% (9264 тис. т у молочному еквіваленті).

Помітною відмінністю в пропорціях виробництва м'ясної продукції у світі й в Україні є частка обсягів виробництва м'яса птиці, що майже в півтора рази перевищує середньосвітову частку [10] (рис. 1; 2).

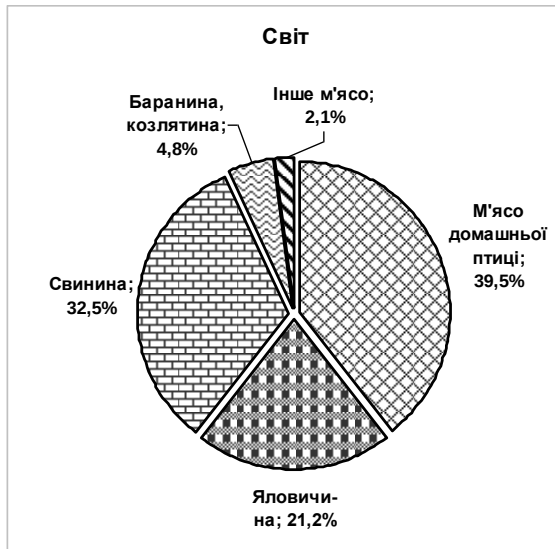

Рис. 1. Структура виробництва основних видів м'яса в світі у 2020 році, %

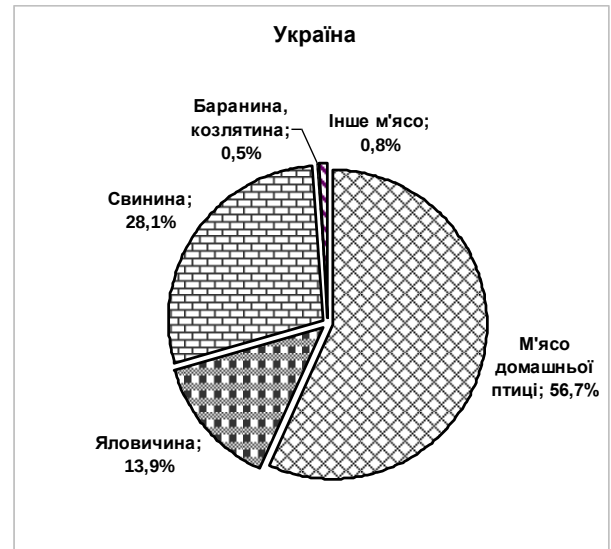

Рис. 2. Структура виробництва основних видів м'яса в Україні у 2020 році, %

Джерело: розроблено на основі даних: *Meat market review: Overview of global meat market developments in 2020 (2021)*. URL: <http://www.fao.org/3/cb3700en/cb3700en.pdf>;

Слід зазначити, що тривалою глобальною тенденцією ринку м'ясо-молочної продукції є процес консолідації, тобто збільшення ролі невеликої кількості компаній, які контролюють лівову частину виробництва, продажів або закупівель [12]. Зокрема в ЄС серед виробників присутні дуже великі компанії – частка 15 найбільших з них у загальному обсязі виробництва харчових продуктів становить 25%. В структурі виробництва цих компаній частка м'ясної продукції складає 20%, молочної – 14%. Річний оборот найбільших виробників м'ясних та молочних продуктів ЄС представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Найбільші виробники м'ясо-молочної продукції в ЄС у 2018 році

Компанія	Штаб-квартира	Обсяг продажів, млрд. євро	Продукція
Nestlé	Веве, Швейцарія	79,21	Широкий асортимент продуктів, у т.ч. молочних та дитячого харчування
Danone	Франція	24,65	Свіжі молочні продукти, вода, дитяче та медичне харчування
Unilever	Роттердам-Лондон, Нідерланди-Великобританія	20,23	Морозиво, сири
Lactalis	Лаваль, Франція	18,5	Молочні продукти
FrieslandCampina	Амерсфорте, Нідерланди	11,5	Молочні продукти
Arla-Foods	Виби, Данія	10,43	Молочні продукти
Danish Crown	Данія	8,18	М'ясопродукти

Джерело: узагальнено за даними: *Leading agri-food companies ranked by global agri-food sales in Europe in 2018/19 (in billion euros)*. URL: <https://www.statista.com/statistics/892704/ranking-of-europe-s-leading-food-companies-by-sales/>

Найбільшими виробниками м'ясної продукції в США є чотири компанії: Cargill – глобальний торговець сировинними товарами (головний офіс базується в Міннесоті); Tyson Foods Inc – виробник курятини, найбільша м'ясна компанія США за обсягом продажів; Бразильська компанія JBS SA – найбільший в світі виробник м'яса; National Beef Packing Co – контролюється бразильським виробником яловичини Marfrig Global Foods SA. На частку цих компаній припадає близько 70% від загального обсягу виробництва яловичини в США [13]. В структурі виробництва харчових продуктів у США частка м'ясної продукції складає 24%, молочної – 13% [9].

Виробники м'ясо-молочної продукції в Україні – це переробні підприємства різної величини, з них кількість великих – 12 і 11 відповідно, середніх – 122 і 116, малих – 648 і 250 відповідно. Чисельність виробничого персоналу, зайнятого на цих підприємствах – понад 110 тис. осіб. Результати оцінки свідчать про те, що великі підприємства є значно ефективнішими у порівнянні з середніми і малими, оскільки виробляють і реалізують більше половини загальних обсягів продукції (табл. 2).

Таблиця 2

**Показники діяльності підприємств з виробництва м'ясо-молочної продукції
у 2019 році**

Показник	Підприємства за видами				Всього
	великі	середні	малі	в т. ч. мікро	
М'ясопереробні підприємства					
Кількість підприємств, одиниць	12	122	648	441	782
% від загального	1,5	15,6	82,9	56,4	100
Обсяг реалізованої продукції (без ПДВ), млн грн	48036,1	31569,2	7678,8	1475	88759,2
% від загального	54,1	35,6	8,7	1,7	100,0
Рентабельність усієї діяльності, %	8,8	2,1	-1,8	-10,0	5,5
Молокопереробні підприємства					
Кількість підприємств, одиниць	11	116	250	172	377
% від загального	2,9	30,8	66,3	45,6	100
Обсяг реалізованої продукції (без ПДВ), млн грн	30498,8	нд	нд	337	71464,9
% від загального	42,7	нд	нд	0,5	100,0
Рентабельність усієї діяльності, %	3,7	2,3	-3,9	-27,5	2,7

Джерело: узагальнено за даними Держстату України

У 2019 році рентабельність усієї діяльності великих підприємств з виробництва м'ясної і молочної продукції (8,8 і 3,7% відповідно) набагато перевищувала середньогалузеві показники (5,5 і 2,7% відповідно) (табл. 1).

На ринку м'ясопродуктів України відзначають 5 великих виробників курятини: "МХП", АПК "Дніпровська", "Пан Курчак", "Агро-Овен" і "Агромарс Ексім". Ці компанії забезпечують продукцією як внутрішній ринок України, так і експортні поставки (97%) [14].

Серед різноманіття молочної продукції багатьох іноземних компаній в Україні найбільш визнаною є продукція групи компаній «Данон», що представлена в 130 країнах світу. Діяльність в Україні зосереджена на виробництві молочних продуктів і дистрибуції продуктів дитячого та медичного харчування. Виробничі потужності компанії розміщені на двох заводах: «Данон Дніпро» (у м. Херсон) і «Данон Кремез» (у м. Кременчук). Сильні

бренди, налагоджена логістика, оптимальний розподіл виробничих майданчиків і тісне партнерство з постачальниками молока – все це дозволило «Данон» зайняти провідні позиції на ринку України.

Фізичні обсяги промислового виробництва м'ясної продукції в Україні 2020 року (з настанням пандемії) не на багато перевищили обсяги виробництва попереднього року (на 0,8%) і досягли 2237,5 тис. метричних тонн, а обсяги виробництва молочної продукції підвищилися на 4,6% – до 3012 тис. метричних тонн.

Пандемія COVID-19 вкрай негативно вплинула майже на всі сегменти ринку м'ясо-молочної продукції, посиливши негативні тенденції, викликані епідемією африканської чуми свиней. Споживання м'яса в світі зменшилося у 2020 році в середньому на одну особу до 43,0 кг/рік або на 0,7% проти 2019 року. Для багатьох компаній і ринків 2020 рік був складним. Однак молочна галузь в умовах пандемії почувалася відносно стабільно. Рівень виробництва молока і молочних продуктів в світі виріс на 18 млн тонн щодо показників 2019 року (до 906 млн т), відповідно зросло споживання на одну особу – з 115,1 до 116,1 кг/рік [15]. У групах країн з різними рівнями доходів параметри наявності харчових продуктів різних продуктових груп в перерахунку на одну особу помітно різняться. У країнах з низьким рівнем доходів в раціоні переважають зернові продукти, менше овочів, фруктів і продуктів тваринного походження, ніж в країнах з високим рівнем доходів [1].

Результати аналізу частки вартості кожного продукту в загальній вартості здорового раціону показують, що з невеликими варіаціями по регіонах світу найдорожчими є: молочні продукти, фрукти, овочі та продукти, багаті білками (рослинними і тваринними). Тому частка м'ясо-молочних продуктів в раціоні населення в країнах з високим рівнем доходів значно вища, ніж в інших країнах. Зокрема частка м'ясопродуктів в раціоні харчування населення в країнах з високим і середнім рівнем доходів становить 13,1 і 9,1%, а в країнах з доходами нижче середнього рівня і низькими – 4,8 і 3,3% відповідно *, частка молочних продуктів і яєць – 16,2 і 10%; 16,1 і 7,7% відповідно [1].

Для прикладу, в Україні, де обсяг валового національного доходу на одну особу нижче середнього світового рівня (3370 \$, 2019 р.), раціон харчування населення обмежений основними білковими продуктами. Індикатори достатності споживання м'ясо-, молокопродуктів та рибопродуктів не перевищують 0,67, 0,53 і 0,6% відповідно. Недостатніми є також обсяги споживання плодово-ягідної продукції, натомість картоплі споживається більше рекомендованої норми.

Особливості споживання м'ясних і молочних продуктів в країнах і регіонах – складні й різноманітні. Демографія, урбанізація, доходи, ціни, традиції, релігійні переконання, культурні норми, екологічні і етичні проблеми добробуту та здоров'я є ключовими чинниками, які впливають не лише на рівень, а й на вид споживання продукції. За останні кілька десятиліть відбулися значні зміни у впливі кожного з цих чинників на кількість спожитих м'яса і молока в раціонах харчування різних народів. Проте одним з найважливіших чинників лишається економічне зростання, що зазвичай супроводжується підвищенням доходів населення.

Тенденції споживання м'ясної продукції різняться в усьому світі, вищезгадані чинники впливають на вибір і обсяги її споживання. За даними ФАО, ще у 2013 році

* Щороку 1 липня Світовий банк оновлює класифікацію країн світу за оціночним рівнем валового національного доходу (ВНД) на душу населення за попередній рік. Станом на 1 липня 2020 року класифікація наступна: країни з високим рівнем доходу на душу населення (від \$ 12616 і вище); країни з середнім рівнем доходу на душу населення (від \$ 1036 до \$ 12615); країни з низьким рівнем доходу на душу населення (від \$ 1035 і нижче) [Рейтинг стран мира по уровню валового национального дохода на душу населения (2020). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/gross-national-income-ranking>].

середньостатистична особа в світі споживала близько 16 кг свинини, 15 кг птиці, 9 кг яловичини/м'яса буйволів, 2 кг баранини та козлятини, і лише незначну частку продукції з інших видів м'яса. Нині ж, наприклад, у Китаї свинина становить 62% спожитої м'ясопродукції в рік однією особою. В Аргентині домінує яловичина та м'ясо буйволів – майже 50% в структурі споживання м'ясної продукції. Населення Нової Зеландії та Туреччини полюблює баранину та козлятину, частка яких у споживанні перевищує середньосвітовий показник. Зовсім не вживають свинини в Єгипті та Туреччині. В Україні – більше половини м'ясного раціону становить птиця. Серед країн світу найбільше м'ясної продукції споживає населення США і Австралії. В табл. 3 представлено споживання м'ясної продукції за видами м'яса в найбільших країнах/територіальних об'єднаннях – представниках кожного континенту світу.

Таблиця 3

**Структура споживання м'ясної продукції (в перерахунку на основний продукт)
в окремих країнах і регіонах світу**

Країна	Середньо- зважене за 2018-2020 рр., кг/особу/рік	у тому числі за видами, у відсотках					2030 р. (прогноз), кг/особу/ рік
		з птиці	з яловичини	зі свинини	з барани- ни та козлятини	з іншого м'яса	
Світ	42,7	34,7	15,0	26,7	4,2	19,4	43,7
Канада	82,61	47,2	21,9	29,6	1,2	0,0	89,4
США	124,10	44,9	29,9	24,2	0,4	0,7	128,6
Аргентина	109,38	38,6	49,5	9,8	1,2	0,9	113,2
Бразилія	99,84	48,1	37,1	13,7	0,6	0,5	98,8
Мексика	64,87	50,1	21,9	25,7	1,3	1,0	69,9
ЄС	86,40	27,2	12,3	31,9	1,6	27,0	85,2
Великобританія	72,1	40,0	22,3	30,9	5,3	1,5	74,2
Україна	53,8*	48,5	15,1	34,9	0,0	1,5	60,3
Єгипет	26,3	49,8	28,1	0,0	2,7	19,4	28,6
Китай	60,59	21,3	9,2	62,1	5,4	2,1	67,5
Індія	4,43	50,1	17,2	5,6	2,5	24,6	5,0
Японія	49,37	37,5	18,6	43,4	0,3	0,2	53,4
Туреччина	38,86	53,1	33,2	0,0	13,6	0,1	42,4
Австралія	122,23	39,0	29,2	21,2	8,8	1,8	122,4
Нова Зеландія	100,89	34,5	20,7	23,7	18,8	2,3	88,7

* дані за 2020 рік.

Джерело: узагальнено за даними Держстату України. Баланси споживання (2020); Meat and Dairy Production. 2019. URL: <https://ourworldindata.org/meat-production#total-egg-production>; "OECD-FAO Agricultural Outlook" (2021), OECD Agriculture statistics (database). dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en

Дані табл. 1 вказують на те, що очевидною тенденцією останнього десятиліття є зростання споживання м'яса птиці практично в усіх країнах та регіонах. Споживачів приваблює ця продукція через нижчі ціни, смакові властивості, а також оптимальний вміст білка і жиру. OECD-FAO прогнозує, що споживання продукції з м'яса птиці в глобальному масштабі до 2030 року зросте до 152 млн т, що збільшить загальне споживання м'ясопродуктів на 52% [16].

В Україні споживання різних видів м'яса в розрахунку на одну особу за останнє десятиліття також змінилося: яловичини і телятини – зменшилося на 17%; свинини – збільшилося на 4,4%; м'яса птиці – зросло на 12,5%; інших видів м'яса – зменшилося на 20%.

Структура світового виробництва молока складається приблизно з 81% коров'ячого, 15% буйволиного та 4% козячого, овечого та верблюжого. Більшість молочних продуктів

споживається нині у свіжому вигляді, які є необробленими або лише злегка обробленими (тобто пастеризованими або ферментованими). Споживчі переваги розвинених країн мають тенденцію до переробки продуктів, тоді як у країнах, що розвиваються, свіжі молочні продукти становлять понад 75% середнього споживання молочних продуктів на одну особу у перерахунку на сухий продукт. Регіональні відмінності досить значні в країнах, що розвиваються, де частка свіжих молочних продуктів у споживанні на одну особу може коливатися від 99% в Ефіопії до 5,8% на Філіппінах. Середнє споживання свіжих молочних продуктів у розвинених країнах 2020 року становило 23,6 кг на особу в рік, а в країнах, що розвиваються – 10,7 кг/рік [16].

Ринок сиру є одним з найбільш динамічних секторів продовольчого ринку з постійно зростаючими обсягами виробництва та світової торгівлі. Найбільші обсяги його споживання зафіксовані в Європі та Північній Америці. В Азії найбільш споживаним переробленим молочним продуктом є вершкове масло, на нього припадає майже половина всього споживання перероблених молочних продуктів у перерахунку на сухий продукт. Споживання молочної продукції за видами в найбільших країнах/територіальних об'єднаннях – представниках кожного континенту наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Споживання окремих видів молочних продуктів в окремих країнах і регіонах світу

Країна, регіон	Масло вершкове			Сир			Свіжі молочні продукти		
	середньо зважене за 2018-2020 рр., кг/особу/рік	2030 р. (прогноз), кг/особу/рік	приріст /спад за 2011-2020 рр., %	середньо зважене за 2018-2020 рр., кг/особу/рік	2030 р. (прогноз), кг/особу/рік	приріст /спад за 2011-2020 рр., %	середньо зважене за 2018-2020 рр., кг/особу/рік	2030 р. (прогноз), кг/особу/рік	приріст /спад за 2011-2020 рр., %
Світ	1,5	1,7	1,33	3,1	3,2	0,32	55,8	62,4	1,24
Канада	3,5	3,8	3,63	13,7	14,5	0,74	75,6	67,5	-0,78
США	2,8	3	1,86	17,4	19,3	0,91	68,5	60,9	-0,98
Аргентина	0,6	0,6	-4,46	8,5	9,4	1,08	28,3	27,7	-0,36
Бразилія	0,5	0,5	3,06	3,7	4,5	1,81	72,4	87,7	1,87
Мексика	1,7	1,9	2,11	3,5	3,9	0,77	27,3	23,5	-1,32
ЄС	4,7	4,9	1,92	20,9	22,6	0,68	85,8	91,8	0,91
Великобританія	3,4	3	0,95	11,9	12,5	0,35	111,9	105,9	-0,45
Україна	1,8	2,3	-1,69	4,9	6,9	2,65	149,5	145,2	-0,29
Єгипет	1,3	1,3	-7,42	4,6	4,5	0,1	11,5	11,6	0,53
Китай	0,2	0,2	5,16	0,3	0,3	1,07	19,1	20,9	0,35
Індія	3,3	4,2	2,23	0	0	0,18	96,6	122,3	2,48
Японія	0,7	0,7	0,75	2,6	3,4	2,8	34,3	35,3	0,27
Турція	3,3	3,7	2,45	2,4	2,6	0,69	183,4	208,6	1,47
Австралія	4,5	3,5	4,46	12,5	11,9	-0,36	102,1	102	-0,45
Нова Зеландія	5,7	4,7	16,57	10,1	10,2	0,21	42,5	40,6	-0,48

Джерело: узагальнено за: OECD/FAO (2021), "OECD-FAO Agricultural Outlook", OECD Agriculture statistics (database). dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en

Тенденції розвитку світового продовольчого ринку свідчать, що в період до 2030 року споживання м'ясо-молочної продукції буде прискорюватися в країнах, що розвиваються (прогнози ОЕСР-ФАО). Водночас потреба в ній буде не завжди однаковою. Впродовж кількох наступних десятиліть попит на тваринну продукцію продовжуватиме зростати через збільшення чисельності населення і доходів в країнах з перехідною економікою та в країнах, що розвиваються. Однак урбанізація, зміна дієтичних переваг і характер харчування з одночасно повільними темпами зростання доходів на душу населення будуть поступово знижувати потребу у цій продукції [16; 17]. Якщо

підвищення споживання свіжих молочних продуктів до 2026 року очікується переважно в країнах, що розвиваються (країни Азії – 50%, Африки – 16%, Близького Сходу – 13%), то розвинені країни споживатимуть в основному продукти переробки молока. Таким чином, світове споживання свіжих молочних продуктів та продуктів переробки молока зростатиме щорічно на 2,1% та 1,7% відповідно [9].

Водночас очікується, що інтерес споживачів до веганських дієт та занепокоєння з приводу екологічного впливу виробництва молочних продуктів на довкілля посилюватимуть споживання рослинних замінників рідкого молока. Пропозиції рослинних замінників з року в рік продовжують урізноманітнюватися, виходячи за межі звичних соєвих, мигдальних та кокосових напоїв. Нові пропозиції стають популярними серед споживачів, зокрема вівсяні, рисові, конопляні й горіхові напої, ринок яких продовжує розширюватися [16].

Незважаючи на те, що пандемія COVID-19 завдала проблем у виробництві та споживанні продовольства, світова торгівля м'ясними і молочними продуктами продовжує стрімко зростати, одночасно зі світовими цінами на них.

Реальні *світові ціни* на м'ясо-молочну продукцію впродовж 2013–2020 років зберігали волатильність. До початку пандемії ціни демонстрували тенденцію до зниження при одночасно значних коливаннях в короткострокові періоди. З серпня 2020 р. до серпня 2021 р. світові ціни показують стабільне зростання (в середньому на 20,3% м'ясної продукції і 13,9% – молочної) (рис. 3; 4) [18].

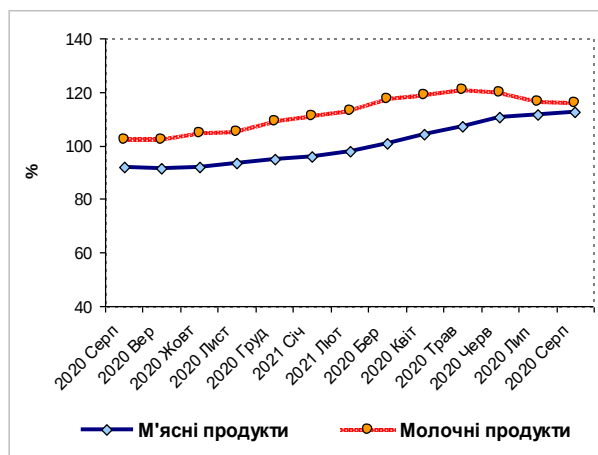

Рис. 3. Динаміка індексів середніх світових цін на м'ясо-молочну продукцію з серпня 2020 р. по серпень 2021 р.

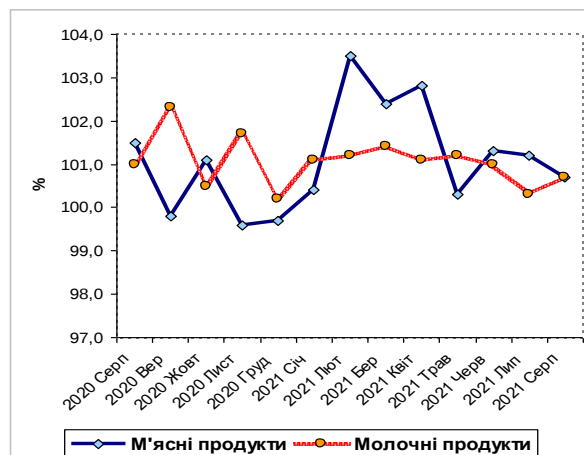

Рис. 4. Динаміка індексів середніх цін виробників на м'ясо-молочну продукцію в Україні з серпня 2020 р. по серпень 2021 р. (до попереднього місяця)

Джерело: индекс продовольственных цен ФАО (2021). URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>

Зростання світових цін зазвичай пов'язують зі зростанням обсягів імпорту та попиту на продукцію. Через різке збільшення імпорту Китаєм найбільш помітно зросли ціни на свинину, особливо заморожену. Ціни на м'ясо птиці, баранину і яловичину також стабільно зростали, підтримувані посиленням попитом азійських країн [19].

З початку 2021 року світові ціни на молочні продукти зросли в середньому на 8,6%, зокрема: сухого незбираного молока (WMP) – на 20,9%; масла вершкового – на 15,4%; сухого знежиреного молока – на 11,3%; сирів – на 1,6 % [11].

За оцінками ФАО очікується, що світові ціни на м'ясо-молочну продукцію будуть помірно зростати в середньостроковій перспективі в міру посилення попиту на неї та підвищення вартості кормів, проте вірогідно, що вони залишаться значно нижчими піків

десятирічної давності. Зростатимуть номінальні ціни на всі види м'яса, вершкове масло, сухе молоко та сири, хоча в різних країнах спостерігатиметься різна динаміка з урахуванням відповідних заходів у відповідь на недавні потрясіння [20].

В Україні динаміка цін на м'ясо-молочну продукцію своєю строкатістю на багато перевершує світові тренди (рис. 3; 4). Зазвичай такі стрибки пов'язують з двома потужними групами чинників: глобальними і місцевими. Щодо глобальних: 1) частина експертів вважає, що ціни в країні "накручує" світовий попит на м'ясо-молочну продукцію – ціни на полицях українських магазинів співмірні зі світовими та коливаються синхронно з ними. Загальносвітове підвищення цін здорожує навіть ту продукцію, яка виробляється в країні, оскільки спрацьовує паритет з експортом: те, що дешевше в Україні – вигідніше експортувати; 2) великі обсяги коштів, які країни світу витратили зі своїх резервів для підтримки економіки під час пандемії, спричинили інфляцію, і підвищили світові ціни загалом; 3) неврожай і дефіцит зернових та олійних культур на світових ринках значно потужніше впливають на ціни, ніж високі врожаї в Україні; 3) наявні мита на тваринну продукцію, передбачені угодою про Асоціацію з ЄС, та інші експортні (ввізні) обмеження, що в період пандемії впроваджують окремі країни, сприяють зниженню цін на внутрішньому ринку країни [21].

Внутрішні причини зростання цін в Україні нашаровувалися на глобальні, підвищуючи розмах волатильності в період пандемії, серед них: 1) 2020 року Україна вдалася до невеликої емісії (виділяла кошти банкам з резервів НБУ), щоб покрити дефіцит бюджету; 2) торішній урожай в Україні був нижчий, ніж зазвичай, що зумовило зростання вартості кормів для внутрішніх виробників; 3) інфляція, спричинена не лише глобальними тенденціями, а й внутрішніми, тому є вищою ніж на Заході (нині вже перевищує 10%); 4) корупція, яка здорожує продукцію АПК, зокрема на харчові продукти; 5) монополізація ринку (зокрема – в галузі птахівництва) та антиконкурентні дії суб'єктів господарювання на ринку ритейлу й, водночас, відсутність належної реакції з боку антимонопольного комітету; 6) недосконалі технології, порівняно із західним продовольчим сектором; 7) зростання вартості комунальних послуг та енергоносіїв (з січня уряд збільшив тарифи на електроенергію на 36,6%, на водопостачання й водовідведення – на 10,9% та 17,3% відповідно, що змусило виробників закласти зростання цін на комунальні платежі у вартість товарів) [21; 22].

Усі вищезазначені причини зумовили підвищення середніх роздрібних споживчих цін на м'ясо-молочні продукти в Україні у період пандемії (з січня 2020 року до серпня 2021 року), зокрема: на яловичину – на 24,2%; свинину – на 2,4%; птицю – на 17,8%; філе куряче – на 9,5%; ковбаси варені першого гатунку – на 13,9%; молоко пастеризоване – на 5,2%; сири м'які жирні – на 10,9%; сметану – на 13,4%; масло вершкове – на 11,3%.

Обсяги *світової торгівлі м'ясопродуктами* в 2020 році становили в середньому 36,88 млн метричних тонн (експорт), що на 1,6% більше, ніж у 2019 році, що зумовлено збільшенням імпорту Китаєм через дефіцит м'яса на його внутрішньому ринку, викликаний епідемією АЧС. Значна частина імпортного попиту на всі види м'яса закривалася поставками з Бразилії, Європейського Союзу, США і Канади.

Частка України у світовому експорті м'ясопродуктами 2020 року дорівнювала 1,3% (473 тис. т). Варто зазначити, що понад 30% виробленого в Україні м'яса птиці 2020 року було експортовано й ця частка втричі перевищувала аналогічний середньосвітовий показник (табл. 5).

Світову торгівлю молочними продуктами в основній масі традиційно представляють: вершкове масло; тверді сири; молоко сухе знежирене; молоко сухе незбиране. Обсяги експорту цими продуктами в 2018–2020 роках майже не змінювалися і становили в середньому 8,86 млн метричних тонн на рік. Основні експортери – США, ЄС

і Нова Зеландія – покривали 72% потреби світового ринку в цій продукції. Частка України у світовому експорті займала 0,6%, імпорту – 0,4% (табл. 6).

Таблиця 5

Зовнішня торгівля м'ясопродуктами в Україні і світі

Вид продукції	Імпорт				Експорт			
	Світ		Україна		Світ		Україна	
	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., млн т/рік	частка в загаль- ному обсязі, %	2020 р., тис. т	частка в загаль- ному обсязі, %	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., млн т/рік	частка в загаль- ному обсязі, %	2020 р., тис. т	частка в загаль- ному обсязі, %
З яловичини	10,26	29,8	18	7,8	10,41	28,2	27	5,7
Зі свинини	9,855	28,6	96	41,7	10,346	28,1	10	2,1
З птиці	13,203	38,3	113	49,1	14,951	40,5	435	92,0
З інших видів м'яса	1,131	3,3	3	1,3	1,169	3,2	1	0,2
Всього	34,449	100,0	230	100,0	36,876	100,0	473	100,0

Джерело: узагальнено за даними Держстату України; OECD/FAO (2021), "OECD-FAO Agricultural Outlook", OECD Agriculture statistics (database). dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en

Таблиця 6

Зовнішня торгівля молочними продуктами в Україні і світі

Вид продукції	Імпорт				Експорт			
	Світ		Україна		Світ		Україна	
	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., тис. мет- ричних тонн/рік	частка в загаль- ному обсязі, %	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., тис. мет- ричних тонн/рік	частка в загаль- ному обсязі, %	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., тис. мет- ричних тонн/рік	частка в загаль- ному обсязі, %	середньо- зважене за 2018- 2020 рр., тис. мет- ричних тонн/рік	частка в загаль- ному обсязі, %
Масло вершкове	1057	11,0	6	15,8	1033	11,7	20	38,5
Сир	3243	33,7	30	78,9	3262	36,8	7	13,5
Молоко сухе незбиране	2699	28,0	0	0,0	1897	21,4	6	11,5
Молоко сухе знежирене	2632	27,3	2	5,3	2669	30,1	19	36,5
Всього	9631	100,0	38	100,0	8861	100,0	52	100,0

Джерело: узагальнено за даними OECD/FAO (2021), "OECD-FAO Agricultural Outlook", OECD Agriculture statistics (database). dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en

Структура зовнішньої торгівлі молочними продуктами в Україні та світі в період пандемії помітно відрізнялася. В світовій структурі експорту-імпорту переважали сири. В експорті товарів з України переважали вершкове масло та сухе знежирене молоко, що разом складали 75%, в імпорту – майже 79% становили сири (табл. 6).

Вартісні обсяги обороту зовнішньої торгівлі м'ясо-молочною продукцією в Україні за період пандемії не демонстрували ні взаємозалежності, ні взаємозв'язку зі світовими показниками. Так, світовий оборот м'ясопродуктів 2020 року зріс на 0,3% проти попереднього року, а в Україні зменшився на 4,5%. Вартість обороту зовнішньої торгівлі молочними продуктами, навпаки: в світі – знизилася (на 1,4%); в Україні – підвищилася (на 42,3%). Водночас сальдо торгівлі м'ясопродуктами, хоча й трохи знизилася проти

Таблица 7

Вартість зовнішньої торгівлі м'ясо-молочною продукцією в Україні і світі

Джерело: узагальнено за даними Держстату України; Trade statistics for international business development.
https://www.trademap.org/Product_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c02%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

Висновки.

Завдяки підвищеному попиту на м'ясо птиці, що певним чином компенсує більш дорогі продукти з яловичини та свинини, впродовж наступних років відбудеться збільшення загальних обсягів виробництва і імпорту м'ясної продукції.

Водночас м'ясо-молочна продукція знаходиться в числі товарів, які залежать від державної політики в масштабах всього світу, визначаючи обсяг і спрямування торгових

потоків, а також асортимент продукції. Міжнародна торгівля цими товарами все більше залежатиме від санітарних стандартів, екологічних регламентів, правил забезпечення благополуччя тварин і заходів сертифікації.

Продукція вітчизняної харчової промисловості, зокрема м'ясо-молочна, має перспективи стати конкурентоспроможною на світовому ринку завдяки підвищенню якості та смакових властивостей, забезпеченню асортименту, що відповідає національним традиціям країн-партнерів.

Бібліографія

1. ФАО, МФСР, ЮНІСЕФ, ВПП и ВОЗ (2020). Краткий обзор. Положение дел в области продовольственной безопасности и питания в мире – 2020. Преобразование продовольственных систем для обеспечения финансовой доступности здорового питания. Рим, ФАО. <http://www.fao.org/3/ca9699ru/CA9699RU.pdf> (<https://doi.org/10.4060/ca9699ru>)
2. Iaroslav Gadzalo, Mykola Sychevskiy, Olha Kovalenko, Liudmyla Deineko, Lyudmila Yashchenko. Assessment of global food demand in unexpected situations. Innovative Marketing, LLC “СРС “Business Perspectives”. Volume 16, Issue 4, 2020. pp. 91-103. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/innovative-marketing/issue-367/assessment-of-global-food-demand-in-unexpected-situations> ([http://dx.doi.org/10.21511/im.16\(4\).2020.08](http://dx.doi.org/10.21511/im.16(4).2020.08))
3. Гадзало Я. М., Лупенко Ю. О., Пугачов М. І. та ін. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр.: наукова доповідь. за ред. Ю. О. Лупенка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 546 с.
4. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наук. доп., за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.
5. Шпичак О. М. Організаційно-економічні проблеми виробництва молока в Україні та їх вирішення. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 24 — 40. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104024>
6. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>.
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2019-2028 (2019). URL : <http://www.fao.org/3/ca4076en/ca4076en.pdf>.
9. Секторальна експортна стратегія 2019–2023. Харчова і переробна промисловість України. Дослідження (2020). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 60 с. URL: <https://www.me.gov.ua>
10. FAO. Meat market review: Overview of global meat market developments in 2020 (2021). URL: <http://www.fao.org/3/cb3700en/cb3700en.pdf>
11. FAO. Dairy market review: Overview of global dairy market developments in 2020. (2021). URL: <http://www.fao.org/3/cb4230en/cb4230en.pdf>
12. Козак О. А. Розвиток світового виробництва та торгівлі молочними продуктами. Економіка АПК. 2020. № 2. С. 84 — 92. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002084>
13. Polansek T. (2021). The Great Reboot. Stung by pandemic and JBS cyberattack, U.S. ranchers build new beef plants. URL: <https://www.reuters.com/world/the-great-reboot/stung-by-pandemic-jbs-cyberattack-us-ranchers-build-new-beef-plants-2021-06-17/>
14. Чотири факти про виробництво м'яса в Україні та світі (2018). URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1714934-chotiri-fakta-pro-virobnitstvo-myasa-v-ukrayini-ta-sviti>
15. FAO. 2021. Food Outlook: Biannual Report on Global Food Markets. Rome. (<https://doi.org/10.4060/cb4479en>). URL: <http://www.fao.org/3/cb4479en/cb4479en.pdf>
16. OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030 (2021). OECD Agriculture statistics (database) (dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en). URL: <http://www.fao.org/3/cb5332en/cb5332en.pdf>

17. Роль животноводства в устойчивом развитии сельского хозяйства в интересах продовольственной безопасности и питания. Доклад Группы экспертов высокого уровня по вопросам продовольственной безопасности и питания. (2016). URL: <http://www.fao.org/3/mq860r/mq860r.pdf>
18. Индекс продовольственных цен ФАО (2021). URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>
19. ФАО. Продовольственный прогноз. Краткий обзор рынков (2019). URL: <http://www.fao.org/3/ca7472ru/ca7472ru.pdf>
20. OECD/FAO (2021), OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/19428846-en>.
21. Солонина Є. (2021). «Золота» олія та курка «для багатих»: чому ростуть ціни на продукти в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-tsiny-produkty-inflatsiya-apk-export/31429974.html>
22. Причини зростання цін на продукти харчування в Україні (2021). URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/868-prichini-zrostannya-tsin-na-produkty-harchuvannya-v-ukrayini>

References

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2020. The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/ca9692en>.
2. Gadzalo I., Sychevskiy M., Kovalenko O., Deineko L., Yashchenko L. (2020). Assessment of global food demand in unexpected situations. Innovative Marketing, LLC “CPC “Business Perspectives”. Volume 16, Issue 4, pp. 91-103. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/innovative-marketing/issue-367/assessment-of-global-food-demand-in-unexpected-situations> ([http://dx.doi.org/10.21511/im.16\(4\).2020.08](http://dx.doi.org/10.21511/im.16(4).2020.08)).
3. Hadzalo, Ya., Lupenko, Yu., Puhachov, M., et al. (2016). Rozvytok ekonomiky silskoho hospodarstva Ukrainy v 2011-2015 rr. : naukova dopovid [Development of agricultural economy of Ukraine in 2011-2015: scientific report]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
4. Sabluk, P. (2011). Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery: naukova dopovid [Organizational and economic modernization of the agricultural sector: a scientific report]. Kyiv : NNTs IAE [In Ukrainian].
5. Shpychak, O. (2021). Orhanizatsiino-ekonomichni problemy vyrobnytstva moloka v Ukraini ta yikh vyrishennia [Organisational and economic problems of milk production in Ukraine and their solutions]. Ekonomika APK, 4, pp. 24-40. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104024>. [In Ukrainian]
6. State Statistics Service of Ukraine. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>.
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2019-2028 (2019). URL : <http://www.fao.org/3/ca4076en/ca4076en.pdf>.
9. Sektoral'na eksportna stratehiya 2019–2023. Kharchova i pererobna promyslovist' Ukrainy. Doslidzhennya (2020) [Sectoral export strategy 2019–2023. Food and processing industry of Ukraine. Research (2020)]. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. 60 p. URL: <https://www.me.gov.ua> [In Ukrainian].
10. FAO. Meat market review: Overview of global meat market developments in 2020 (2021). URL: <http://www.fao.org/3/cb3700en/cb3700en.pdf>
11. FAO. Dairy market review: Overview of global dairy market developments in 2020. (2021). URL: <http://www.fao.org/3/cb4230en/cb4230en.pdf>

12. Kozak, O. (2020). Rozvytok svitovoho vyrobnytstva ta torhivli molochnymy produktamy. [Development of world production and trade in dairy products]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 84–92. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002084>. [In Ukrainian].
13. Polansek T. (2021). The Great Reboot. Stung by pandemic and JBS cyberattack, U.S. ranchers build new beef plants. URL: <https://www.reuters.com/world/the-great-reboot/stung-by-pandemic-jbs-cyberattack-us-ranchers-build-new-beef-plants-2021-06-17/>
14. Chotyry fakty pro vyrobnytstvo m'yasa v Ukraini ta sviti (2018). [Four facts about meat production in Ukraine and the world (2018).] URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1714934-chotiri-fakta-pro-virobnitstvo-myasa-v-ukrayini-ta-sviti> [In Ukrainian].
15. FAO. 2021. Food Outlook: Biannual Report on Global Food Markets. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb4479en>. URL: <http://www.fao.org/3/cb4479en/cb4479en.pdf>
16. OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030 (2021). OECD Agriculture statistics (database) (dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en). <http://www.fao.org/3/cb5332en/cb5332en.pdf>
17. Rol' zhivotnovodstva v ustoychivom razvitii sel'skogo khozyaystva v interesakh prodovol'stvennoy bezopasnosti i pitaniya. Doklad Gruppy ekspertov vysokogo urovnya po voprosam prodovol'stvennoy bezopasnosti i pitaniya. (2016). [The role of livestock in sustainable agricultural development for food security and nutrition. Report of the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition]. URL: <http://www.fao.org/3/mq860r/mq860r.pdf> [in Russian].
18. Indeks prodovol'stvennykh tsen FAO (2021). [FAO Food Price Index]. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/> [In Russian].
19. FAO. Prodovol'stvennyy prognoz. Kratkiy obzor rynkov (2019). [FAO. Food forecast. Market overview]. URL: <http://www.fao.org/3/ca7472ru/ca7472ru.pdf>
20. OECD/FAO (2021), OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/19428846-en>.
21. Solonyna YE. (2021). «Zolota» oliya ta kurka «dlya bahatykh»: chomu rostut' tsiny na produkty v Ukraini. ["Golden" oil and chicken "for the rich": why food prices are rising in Ukraine]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-tsiny-produkty-inflatsiya-apk-export/31429974.html> [In Ukrainian].
22. Prychyny zrostannya tsin na produkty kharchuvannya v Ukraini (2021). [The reasons for rising food prices in Ukraine]. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/868-prichini-zrostannya-tsin-na-produkti-harchuvannya-v-ukrayini> [In Ukrainian].